

ASEAN SAU 2015 VÀ TẦM NHÌN TỚI 2025

LUẬN THUY DƯƠNG*

Cộng đồng ASEAN đã ra đời ngày 31/12/2015 với việc hoàn thành cơ bản các mục tiêu lớn đặt ra: gắn kết về chính trị, liên kết về kinh tế, có trách nhiệm xã hội và lấy người dân làm trung tâm⁽¹⁾; và với phần lớn nội dung của 3 Kế hoạch tổng thể được thực hiện đúng hạn. Trong đó, đáng chú ý, về thể chế, ASEAN sẽ hướng tới một tổ chức hoạt động chặt chẽ hơn so với trước và dựa trên các cơ chế, quy tắc và luật lệ, bảo đảm ASEAN có tư cách pháp nhân cũng như các cam kết, thỏa thuận, đặc biệt về liên kết kinh tế, được thực thi hiệu quả và đúng hạn hơn so với trước, bao gồm cả việc xử lý các tranh chấp không giải quyết được, các trường hợp không tuân thủ⁽²⁾.

Về chính trị-an ninh, ASEAN sẽ trở nên gắn kết, tự cường, tin cậy lẫn nhau và chia sẻ ngày càng nhiều hơn các lợi ích chung, nhất là về duy trì môi trường khu vực hòa bình và ổn định; chiến tranh giữa các thành viên là điều hầu như không thể xảy ra (tuy có thể vẫn còn những vụ va chạm nhỏ). ASEAN sẽ ngày càng chủ động hơn trong xử lý các vấn đề về hòa bình và an ninh, cả ở khu vực và với bên ngoài, thông qua việc xây dựng, chia sẻ và khuyến khích tất cả các nước tuân thủ những quy tắc, chuẩn mực ứng xử chung (quy định

trong TAC, DOC, các nguyên tắc Bali...), cũng như thúc đẩy đối thoại và hợp tác xây dựng lòng tin thông qua các diễn đàn, khuôn khổ của ASEAN như ARF, ADMM+....

Về kinh tế, ASEAN đang tiến tới một thị trường chung và cơ sở sản xuất thống nhất, qua đó nâng cao sức cạnh tranh cho cả khối; thương mại ngày càng thuận lợi hơn, nhờ vào việc cắt giảm thuế không chỉ áp dụng cho thương mại nội khối mà cả thương mại với bên ngoài; mức độ liên kết cũng sẽ đạt cao hơn trong các lĩnh vực như dịch vụ, thu hút đầu tư nước ngoài, thị trường vốn... Hợp tác kết nối sẽ được đẩy mạnh, cả về hạ tầng cũng như “phần mềm” (như hài hòa các thủ tục, tiêu chuẩn...), cả trong ASEAN và giữa ASEAN với các đối tác. ASEAN cũng hội nhập sâu rộng hơn với kinh tế khu vực và thế giới, thông qua các thỏa thuận thương mại tự do với các đối tác (FTA+1, RCEP...).

Về văn hóa-xã hội, ASEAN sẽ nâng cao trách nhiệm xã hội, tăng cường hoạt động hợp tác hướng về người dân, đặc biệt là về giáo dục, y tế, giao lưu nhân dân, phúc lợi xã hội, quản lý thiên tai..., nâng cao thêm ý thức cộng đồng và hướng tới bản sắc chung.

* TS. Luận Thùy Dương, Học viện Ngoại giao, Bộ Ngoại giao

Tuy nhiên, liên kết ASEAN cũng có giới hạn và Cộng đồng ASEAN vào 2015 chỉ là bước khởi đầu cho một tiến trình lâu dài phía trước. ASEAN tuy đạt mức liên kết cao hơn so với trước, nhưng chủ yếu mới là liên kết “phần cứng”, chưa đi sâu vào “phần mềm” (nhất là về hài hòa nội luật, phối hợp chính sách chung với bên ngoài...). Về thể chế, tuy đặt mục tiêu hướng tới tổ chức hoạt động chặt chẽ hơn trên cơ sở luật lệ, nhưng ASEAN vẫn không tách khỏi, nếu không nói vẫn dựa chủ yếu vào phương cách lâu nay là tham vấn và đồng thuận, tiến triển tiệm tiến, thoải mái với các bên, khuyến khích và thuyết phục thay vì “áp đặt”, “trừng phạt”. Về chính trị-an ninh, ASEAN sẽ không hướng tới chính sách đối ngoại hay quốc phòng chung; không trực tiếp tham gia giải quyết tranh chấp ở khu vực mà chủ yếu vẫn là tạo khuôn khổ, môi trường thuận lợi để quản lý và giải quyết hòa bình phù hợp với các quy tắc, chuẩn mực chung. Về kinh tế, trình độ liên kết ASEAN vào thời điểm 2015 chỉ đạt mức khu vực mậu dịch tự do trung bình, với các cam kết mở cửa thị trường cơ bản trong ba vấn đề truyền thống: hàng hóa, dịch vụ, đầu tư. Chênh lệch về trình độ phát triển tiếp tục là trở ngại lớn cho sự hội nhập đầy đủ, hiệu quả của ASEAN. Về văn hóa-xã hội, sự đa dạng về văn hóa, lịch sử, tôn giáo sẽ khiến ASEAN khó đạt tới một ý thức cộng đồng và bản sắc chung mạnh mẽ.

Trong giai đoạn sau 2015, ASEAN sẽ tiếp tục thúc đẩy các nỗ lực xây dựng và củng cố Cộng đồng ASEAN, trong đó ASEAN sẽ củng cố vị thế như một tổ chức liên Chính phủ, một tổ chức hợp tác khu vực mở với sự gắn kết về chính trị chặt chẽ

hơn, liên kết về kinh tế ở mức cao hơn và sự ràng buộc pháp lý chặt chẽ hơn. ASEAN vẫn giữ được vị trí, vai trò quan trọng, vẫn là một tập hợp lực lượng chính trị, một đối tác kinh tế đáng kể mà các nước lớn phải tính đến.

Cộng đồng ASEAN sau 2015

Tại Hội nghị Cấp cao ASEAN lần thứ 23, các Lãnh đạo ASEAN đã ra Tuyên bố khẳng định xây dựng một tầm nhìn ASEAN sau năm 2015⁽³⁾ dựa trên những thành quả đã đạt được trong việc thực hiện Lộ trình xây dựng Cộng đồng ASEAN (2009-2015), triển khai Kế hoạch tổng thể về kết nối ASEAN, góp phần xây dựng một khu vực Đông Nam Á hòa bình, tự do và thịnh vượng cho người dân.

Mặc dù đã gắn kết trong một Cộng đồng, có thể thấy ASEAN còn rất nhiều dư địa để có thể thúc đẩy liên kết và hội nhập lên một mức cao hơn, toàn diện hơn vào sau năm 2015, cả về nội khối và với bên ngoài. Trong quá trình đó, ASEAN tiếp tục có nhiều thuận lợi, trong đó có: một môi trường khu vực cơ bản là hòa bình và ổn định; có tầm nhìn phát triển phù hợp xu hướng liên kết, hợp tác ngày càng gia tăng ở khu vực; nền tảng thuận lợi trên cơ sở những thành quả đạt được trong tiến trình liên kết và xây dựng Cộng đồng; các nước lớn tiếp tục coi trọng và muốn thúc đẩy hợp tác với ASEAN...

Những thành tựu mà ASEAN đạt được trong hơn 40 năm phát triển đã thể hiện những điểm mạnh của ASEAN, là những yếu tố thuận lợi để ASEAN đưa liên kết và hội nhập lên một mức cao hơn. Thứ nhất, các nước thành viên đã kiểm chế được mâu thuẫn nội khối để cùng hướng tới các lợi ích chung bên ngoài (“hướng ngoại”), cùng

đối phó với sự lôi kéo, can thiệp của các nước lớn và cùng tranh thủ hợp tác kinh tế, phát triển với các nước lớn. Thứ hai, các nước thành viên đã linh hoạt điều chỉnh, bổ sung mục tiêu và cơ chế vận hành của tổ chức ASEAN bằng các sáng kiến phù hợp mỗi khi môi trường bên ngoài thay đổi, nhờ đó vẫn duy trì được lợi ích chung và sự gắn kết trong ASEAN⁽⁴⁾. Thứ ba, ASEAN duy trì lập trường trung lập tương đối và cân bằng trong quan hệ với các nước lớn; đồng thời, giữ nguyên tắc không đối đầu, không chống lại nước lớn nào, nhờ đó duy trì vai trò trung tâm của tổ chức.

Tuy có nhiều điểm mạnh, điểm thuận, ASEAN cũng bộc lộ một số hạn chế lớn. Thứ nhất, các nước thành viên quá đa dạng và chênh lệch về mọi mặt nên thường khó thống nhất, đoàn kết và dễ bị các lợi ích bên ngoài tác động, cả về kinh tế, chính trị và an ninh. Từ sự phụ thuộc kinh tế dẫn đến phụ thuộc về chính trị, an ninh, quốc phòng với bên ngoài. Mỗi nước thành viên lại có quan hệ gần gũi với một đối tác khác nhau khiến ASEAN khó duy trì tiếng nói chung về các vấn đề khu vực và quốc tế. Thứ hai, các nước ASEAN vẫn rất trung thành với chủ nghĩa dân tộc và còn nhiều vấn đề song phương chưa được giải quyết, như tranh chấp biên giới, lãnh thổ, vấn đề tôn giáo, dân tộc thiểu số... khiến lòng tin trong ASEAN chỉ ở mức độ trung bình, các nước “canh gác” chủ quyền và lợi ích quốc gia rất chặt chẽ nên hợp tác thì được nhưng hội nhập thì khó, nhất là hội nhập chính trị, an ninh. ASEAN cũng chưa sẵn sàng tạo ra các thể chế ngang hàng, đó là chưa nói đến các vấn đề bao trùm chủ quyền quốc gia. Thứ ba, ASEAN không có nước hoặc nhóm nước lãnh đạo.

Không giống EU, ASEAN không có các nước lớn vừa mạnh về kinh tế, vừa mạnh về chính trị, an ninh làm đầu tàu dẫn dắt cả khối. Thứ tư, bộ máy và cơ chế vận hành của ASEAN chưa thật hiệu quả, chưa đáp ứng được nhu cầu hợp tác tăng cao và xây dựng cộng đồng của ASEAN. Số lượng các cuộc họp ASEAN tiếp tục tăng nhanh, nhưng có phần chồng chéo, kể cả ở cấp Bộ trưởng; cơ chế ra quyết sách khó khăn (một phần vì cơ chế ra quyết định bằng đồng thuận) và việc triển khai các quyết định, thỏa thuận thiếu hiệu quả (do văn hóa thực thi chưa cao, lại không có cơ chế ràng buộc, chế tài). Ban thư ký ASEAN thiếu nhân lực và kinh phí nên vẫn chỉ thực hiện chức năng “thư ký”, không có nguồn lực để thực thi chính sách hoặc tham mưu chính sách cho các nước thành viên. Một số nguyên tắc hoạt động cơ bản của ASEAN (như ra quyết định bằng đồng thuận) đôi khi làm ASEAN “tê liệt”⁽⁵⁾. Có ý kiến cho rằng “phương cách ASEAN” rất phù hợp một thời cho việc tạo dựng lòng tin và kiểm soát lẫn nhau để ổn định tình hình nhưng nay không còn thực sự phù hợp khi tổ chức muốn mở rộng “vai trò trung tâm” của ASEAN ở Đông Á – Thái Bình Dương.

Vì các hạn chế nêu trên, ASEAN cho đến nay vẫn chưa thực sự “mạnh”. Hợp tác nội khối chưa thực sự mạnh vì bộ máy còn yếu, công kênh, thiếu nguồn lực và vận hành chưa hiệu quả. ASEAN mới giúp phòng ngừa xung đột chứ chưa có cơ chế hữu hiệu để kiểm soát khủng hoảng và giải quyết tranh chấp, vì vậy mục tiêu duy trì hòa bình, ổn định của ASEAN vẫn còn mong manh. Liên kết nội khối chưa bền vững vì mẫu số chung về lợi ích còn thấp,

còn phụ thuộc nhiều vào bên ngoài, và các nước thành viên còn rất dân tộc chủ nghĩa. Vai trò vị thế của ASEAN ở khu vực và thế giới chưa mạnh vì vai trò trung tâm của ASEAN còn hình thức; ASEAN chưa có được tiếng nói chung trong nhiều vấn đề khu vực và quốc tế quan trọng. Trong suốt quá trình phát triển, ASEAN luôn phải “vật lộn” giữa lợi ích quốc gia và lợi ích chung của cả khối; giữa quan hệ với bên ngoài và quan hệ với bên trong; giữa xu thế hướng tâm và ly tâm; giữa các bước đi mạnh bạo, cấp tiến, chiến lược và sự thận trọng, tiệm tiến; giữa mong muốn và năng lực thực thi, v.v.

Mặt khác, ASEAN cũng sẽ phải xử lý nhiều thách thức, hạn chế lớn và cố hữu, trong đó phải kể đến: tính toán và lợi ích quốc gia riêng của từng nước thành viên, nhất là trong quan hệ song phương với các nước bên ngoài; chênh lệch về trình độ phát triển tiếp tục ảnh hưởng tới sự hội nhập đầy đủ, hiệu quả của ASEAN cũng như năng lực tham gia hợp tác, thực thi cam kết của các nước thành viên; hạn chế về nguồn lực, dẫn đến sự phụ thuộc vào bên ngoài trong triển khai các chương trình, kế hoạch phát triển của mình...

Xét từ mục tiêu, bản chất, cũng như kết quả và chiều hướng phát triển của ASEAN, có thể dự báo định hướng phát triển của ASEAN sau 2015 về cơ bản tiếp tục theo hai hướng chính: i) tăng cường, làm sâu sắc hơn nữa liên kết nội khối; và ii) hội nhập và gắn kết hơn với khu vực và toàn cầu. Hai hướng này bổ sung và hỗ trợ cho nhau; trong đó, liên kết nội khối là cơ sở, nền tảng để ASEAN hội nhập hiệu quả với khu vực và thế giới, và hội nhập với bên ngoài sẽ tạo sức ép buộc ASEAN phải củng cố,

nâng cao chất lượng liên kết nội khối và hiệu quả hoạt động.

Đồng thời, thực tế triển khai Lộ trình xây dựng Cộng đồng ASEAN và biến chuyển trong tình hình thế giới và khu vực đang đặt ra cho ASEAN yêu cầu tiếp tục cập nhật, bổ sung kế hoạch phát triển của mình, trong đó có việc bổ sung các thành tố mới, cả ở ba trụ cột: chính trị-an ninh, kinh tế và văn hóa-xã hội, cũng như quan hệ với các đối tác bên ngoài.

Về hợp tác về chính trị-an ninh, ngoài việc tiếp tục mục tiêu cơ bản là bảo đảm môi trường hòa bình và an ninh, không có chiến tranh và xung đột thông qua củng cố các quy tắc và chuẩn mực ứng xử chung, các khuôn khổ đối thoại và hợp tác, và ứng phó hữu hiệu hơn với các thách thức phi truyền thống..., dự báo ASEAN sẽ tăng cường và bổ sung hợp tác về một số lĩnh vực sau: hợp tác về quân sự và quốc phòng trong khuôn khổ ADMM/ADMM+; chống phổ biến vũ khí hủy diệt hàng loạt, tiếp nối và nhân lên các nỗ lực thực thi vì một khu vực Đông Nam Á không có hạt nhân (SEAWFZ); chống buôn bán người, trong đó có việc hoàn tất Công ước ASEAN về chống buôn bán người, bảo đảm an ninh biên giới và chống nhập cư trái phép, thỏa thuận về miễn thị thực cho công dân ASEAN và hướng tới thị thực chung công dân ngoài ASEAN, chống tội phạm kinh tế và rửa tiền...

Về hợp tác kinh tế, tiếp tục hội nhập kinh tế sâu sắc hơn, cả về thương mại, dịch vụ, đầu tư, tài chính, lao động, hài hòa các quy định và chính sách, tăng cường kết nối “phần cứng” và “phần mềm”... nhằm đạt được mục tiêu tăng gấp đôi GDP và giảm một nửa tỷ lệ nghèo đói vào 2030⁽⁶⁾. Theo

ngiên cứu của ADB, nếu tiến hành các chính sách táo bạo và phù hợp, ASEAN có thể đạt tới khu vực kinh tế Tự cường, Dung nạp, Cạnh tranh và Hòa hợp (Rich-Resilient, Inclusive, Competitive, Harmonious) vào năm 2030, với một không gian kinh tế hoàn toàn không có biên giới, không có các hàng rào thuế quan và phi thuế quan đối với sự lưu chuyển hàng hóa, dịch vụ, thành tố sản xuất; đồng thời xử lý tốt các thách thức về quản lý ổn định kinh tế vĩ mô và tài chính, hội nhập kinh tế và tăng trưởng đồng đều, nâng cao sức cạnh tranh và tính sáng tạo, cũng như bảo tồn tài nguyên và môi trường⁽⁷⁾.

Về hợp tác văn hóa xã hội, sẽ tập trung đáp ứng các nhu cầu của người dân như môi trường, y tế, giáo dục, giao lưu văn hóa..., nâng cao ý thức cộng đồng và củng cố bản sắc chung. Bên cạnh đó, một xu hướng đáng chú ý và đang được nhiều nước nói đến là cần thúc đẩy hơn nữa một Cộng đồng ASEAN "lấy người dân làm trung tâm" (People-centered ASEAN), phát triển theo hướng đáp ứng mong muốn chung của người dân, tăng cường đối thoại và tạo điều kiện cho các tầng lớp nhân dân, tổ chức dân sự tham gia nhiều hơn vào xây dựng các mục tiêu, kế hoạch phát triển của ASEAN, trong đó tập trung vào quản trị tốt, tạo cơ hội đồng đều, xóa đói giảm nghèo...

Trong quan hệ với bên ngoài: sẽ tiếp tục hội nhập và gắn kết sâu hơn vào khu vực và toàn cầu. Về chính trị-an ninh, tập trung tạo dựng và củng cố khuôn khổ các quy tắc, chuẩn mực điều chỉnh quan hệ giữa các nước trong khu vực (như TAC, các Nguyên tắc Bali, DOC...), gồm cả khả năng mở rộng khuôn khổ này ra toàn châu Á-Thái Bình Dương⁽⁸⁾; tiếp tục tăng cường đối

thoại, hợp tác xây dựng lòng tin kết hợp ngoại giao phòng ngừa. Về kinh tế, ASEAN sẽ hội nhập sâu hơn vào kinh tế khu vực, thông qua các thỏa thuận như FTA và nhất là RCEP, xây dựng các tuyến kết nối với các đối tác. Ngoài ra, trong quan hệ đối ngoại, ASEAN đang có xu hướng mở rộng thêm quan hệ hợp tác với các đối tác khác, nhất là các nước đang nổi lên, trong nhóm G-20, để đáp ứng nhu cầu phát triển và nâng cao uy tín quốc tế, với những hình thức linh hoạt hơn (Đối tác đối thoại theo lĩnh vực, Đối tác phát triển, Khách mời...). Ở cấp độ toàn cầu, ASEAN sẽ tăng cường phối hợp quan điểm, hành động của ASEAN, thể hiện hình ảnh một khối thống nhất tại các diễn đàn quốc tế, tích cực tham gia giải quyết các vấn đề toàn cầu⁽⁹⁾.

Một vấn đề đáng chú ý khác sau 2015 là việc mở rộng thành viên. ASEAN đã cơ bản đạt đồng thuận về việc kết nạp Timor Leste và nhiều khả năng việc này sẽ được thúc đẩy. Chắc chắn, việc Timor Leste tham gia ASEAN sẽ tác động lớn tới quá trình hội nhập và liên kết của ASEAN; nếu chỉ xét tới trình độ phát triển, năng lực hội nhập của Timor Leste thì mặt không thuận sẽ nhiều hơn.

Tầm nhìn ASEAN tới 2025

Tại Hội nghị cấp cao ASEAN lần thứ 27 tháng 11/2015 ở Malaysia, cùng với Tuyên bố lịch sử hình thành Cộng đồng ASEAN vào ngày 31/12/2015, các nhà lãnh đạo ASEAN ký Tuyên bố về "ASEAN 2025: Cùng vững vàng tiến bước", một lần nữa kiến tạo tương lai ASEAN qua bản lộ trình mới cho 10 năm tới, gồm Tầm nhìn Cộng đồng ASEAN 2025 và các Kế hoạch Tổng thể triển khai Tầm nhìn trên ba trụ

cột chính trị-an ninh, kinh tế và văn hóa-xã hội.

Mười quốc gia có nhiều tương đồng nhưng cũng đa dạng về chế độ chính trị, lịch sử, trình độ phát triển, văn hóa, ngôn ngữ, đã gắn kết chặt chẽ với nhau vì một “sứ mệnh” cao cả, đó là duy trì hòa bình, ổn định, hợp tác và thịnh vượng chung ở khu vực. Những giai đoạn lịch sử khác nhau đặt ra cho ASEAN những yêu cầu khác nhau, nhưng sứ mệnh chung gắn kết ASEAN là bất biến. Trải qua nhiều thăng trầm, ASEAN đã tự đúc kết cho mình 15 mục tiêu trong bản Hiến chương ASEAN, trải rộng trên tất cả các lĩnh vực chính trị-an ninh, kinh tế và văn hóa-xã hội nhằm mang lại lợi ích toàn diện cho khu vực, quốc gia và người dân.

Tầm nhìn Cộng đồng ASEAN 2025 nêu rõ cam kết của các lãnh đạo ASEAN sẽ xây dựng ASEAN vào năm 2025 là “một Cộng đồng hòa bình, ổn định và tự cường với năng lực được nâng cao để ứng phó hiệu quả với các thách thức”, “một khu vực rộng mở với bên ngoài trong cộng đồng các quốc gia toàn cầu, đồng thời giữ vững vai trò trung tâm của mình”; “các nền kinh tế liên kết chặt chẽ, bền vững và năng động” và “một ASEAN có năng lực để nắm bắt các cơ hội và hóa giải các thách thức trong thập kỷ tới”.

Trên cơ sở những định hướng chung này, Tầm nhìn Cộng đồng ASEAN 2025 cụ thể hóa thành các định hướng theo đặc trưng của từng trụ cột, khắc họa bức tranh toàn cảnh về Cộng đồng ASEAN trong thập kỷ tới.

*Cộng đồng Chính trị - An ninh ASEAN:
Vì một khu vực hòa bình*

Tầm nhìn về Cộng đồng Chính trị - An ninh vào năm 2025 sẽ là một cộng đồng đoàn kết và tự cường, mang lại cho người dân một cuộc sống an bình trong môi trường hài hòa. Mục tiêu này sẽ được hiện thực hóa qua 5 đặc trưng, đó là một ASEAN vận hành theo luật lệ trên cơ sở tuân thủ triệt để các nguyên tắc, chuẩn mực ứng xử chung của ASEAN, cũng như các nguyên tắc của luật pháp quốc tế về ứng xử hòa bình giữa các quốc gia và thúc đẩy các giá trị về dân chủ, pháp quyền, quản trị theo tinh thần thống nhất trong đa dạng; một ASEAN tự cường với khả năng ứng phó hiệu quả và kịp thời với các thách thức; một ASEAN đoàn kết, thống nhất, chia sẻ trách nhiệm chung, đóng vai trò chủ đạo trong các vấn đề chiến lược ở khu vực; một ASEAN rộng mở tăng cường quan hệ hợp tác sâu rộng với các đối tác, tích cực tham gia và đóng góp vào các vấn đề toàn cầu; và một ASEAN với thể chế hiệu quả để luôn nhạy bén và chủ động trước các cơ hội và thách thức trong thập kỷ tới.

Cộng đồng Kinh tế ASEAN: Vì một liên kết thịnh vượng

Liên kết kinh tế ASEAN sẽ sôi động và sâu sắc hơn trong thập kỷ tới nhằm hiện thực hóa Cộng đồng Kinh tế ASEAN vào năm 2025 với 5 đặc trưng, đó là một nền kinh tế thống nhất và liên kết cao với các cam kết sâu hơn về thương mại hàng hóa, dịch vụ, sự lưu chuyển của đầu tư, lao động lành nghề, doanh nhân và vốn; một nền kinh tế năng động, đổi mới và cạnh tranh thúc đẩy tăng trưởng theo năng suất, sáng tạo và ứng dụng công nghệ, tri thức trong một môi trường cạnh tranh bình đẳng, minh bạch và tham gia sâu hơn vào các

chuỗi giá trị toàn cầu; một nền kinh tế tăng cường kết nối và liên kết theo ngành với các chính sách hội nhập sâu rộng hơn trong 9 ngành trọng điểm là giao thông vận tải, công nghệ thông tin và truyền thông, thương mại điện tử, năng lượng, thực phẩm và nông-lâm nghiệp, du lịch, chăm sóc sức khỏe, khoáng sản và khoa học công nghệ; một cộng đồng tự cường và chú trọng tới người dân với trọng tâm là mang lại phát triển kinh tế đồng đều thông qua việc tăng cường vai trò của các doanh nghiệp siêu nhỏ, nhỏ và vừa (MSMEs), khu vực tư nhân, đối tác công-tư, thu hẹp khoảng cách phát triển và sự góp sức của các nhóm/giới khác cho các nỗ lực hội nhập khu vực; và một ASEAN toàn cầu sẽ hội nhập sâu rộng hơn vào nền kinh tế toàn cầu thông qua các Hiệp định Thương mại Tự do và các Thỏa thuận Đối tác Kinh tế Toàn diện (FTAs/CEPs) cùng với vai trò và tiếng nói chung được tăng cường tại các diễn đàn kinh tế toàn cầu.

Cộng đồng Văn hóa - Xã hội ASEAN: Vì các công dân ASEAN

Những mục tiêu văn hóa-xã hội đề ra đến năm 2025 thể hiện đậm đà tính nhân văn của một Cộng đồng ASEAN tận tâm vì người dân qua 5 đặc trưng, đó là một cộng đồng gắn kết với sự tham gia rộng rãi của mọi tầng lớp trong xã hội; một cộng đồng dung nạp mang lại lợi ích thiết thực và các cơ hội phát triển đồng đều hơn cho người dân và bảo đảm tốt hơn các quyền lợi của người dân; một cộng đồng bền vững nâng cao chất lượng cuộc sống, đáp ứng nhu cầu phát triển của cả thế hệ hôm nay và mai sau; một cộng đồng tự cường sẽ bảo vệ tốt nhất cho người dân trước các thách thức, kể cả trong những trường hợp xảy ra thiên

tai hay thảm họa; và một cộng đồng năng động khuyến khích và tạo điều kiện cho sự nghiệp “học tập suốt đời”, không ngừng đổi mới, sáng tạo trên nền tảng bản sắc chung của ASEAN vừa để quảng bá giá trị ASEAN qua các “thương hiệu” ASEAN, vừa đóng góp làm giàu thêm các giá trị toàn cầu.

Tầm nhìn ASEAN 2025 và hàng trăm biện pháp đề ra trong các Kế hoạch Tổng thể của ba trụ cột sẽ mang lại nhiều cơ hội và lợi ích cụ thể, chạm tới mọi tầng lớp trong xã hội. Người tiêu dùng sẽ có nhiều lựa chọn đa dạng về hàng hóa và dịch vụ với chất lượng và chi phí phù hợp với mình. Học sinh, sinh viên, kỹ sư hay doanh nhân có thể tìm thấy các cơ hội học tập, giao lưu học hỏi, nâng cao trình độ, tìm kiếm việc làm hoặc mở rộng sản xuất kinh doanh. Quyền lợi của phụ nữ, trẻ em, người cao tuổi và các nhóm yếu thế sẽ luôn được quan tâm, thúc đẩy và bảo vệ. Lao động lành nghề trong 8 lĩnh vực đã có thỏa thuận công nhận lẫn nhau (kế toán, kỹ sư, khảo sát, kiến trúc, điều dưỡng, dịch vụ y tế, dịch vụ nha khoa và du lịch) có cơ hội trải nghiệm việc làm tại tất cả các nước trong ASEAN và có thể kỳ vọng trong tương lai rằng các thỏa thuận như vậy sẽ tiếp tục được hoàn thiện và mở rộng sang nhiều ngành nghề khác.

Song song với việc mang lại lợi ích cho người dân, Tầm nhìn ASEAN 2025 cũng thúc đẩy sự tham gia, cam kết và trách nhiệm của người dân trong tiến trình xây dựng Cộng đồng. Một Cộng đồng ASEAN hướng tới người dân và lấy người dân làm trung tâm chỉ có thể trở thành hiện thực khi tất cả người dân trong khu vực cảm nhận được sự hiện hữu của Cộng đồng

ASEAN, sự gắn bó với Cộng đồng ASEAN và ý thức mình là thành viên của Cộng đồng ASEAN. Theo đó, trong 10 năm tới, người dân ASEAN sẽ được tạo điều kiện tham gia từ khâu định hình chính sách, đánh giá chính sách, xây dựng chương trình triển khai cũng như phản hồi về tác động của chính sách. Sự tham gia trên tinh thần trách nhiệm cũng sẽ giúp gắn kết người dân với nhau và với Cộng đồng ASEAN, tạo nền tảng cho một bản sắc chung ASEAN đậm đà và bền vững.

Bước vào giai đoạn phát triển mới với tên gọi mới Cộng đồng ASEAN đòi hỏi ASEAN phải nâng cao hơn nữa yếu tố luật lệ và mức độ ràng buộc về pháp lý trong các hoạt động của Cộng đồng để sợi dây liên kết giữa các nước thành viên được bền chặt hơn. Xây dựng một Cộng đồng ASEAN vận hành theo luật lệ sẽ tiếp tục là định hướng xuyên suốt của ASEAN trong 10 năm tới và những năm tiếp theo.

Xét từ góc độ chính trị-an ninh, ASEAN sẽ tiếp tục đề cao và nhân rộng giá trị của các chuẩn mực ứng xử đã được thiết lập như Hiệp ước Thân thiện và Hợp tác ở Đông Nam Á (TAC), Hiệp ước Khu vực Đông Nam Á Không Vũ khí Hạt nhân (SEANFWZ), Tuyên bố về Ứng xử giữa các bên ở Biển Đông (DOC), tiến tới xem xét, hình thành một văn kiện ràng buộc pháp lý về quan hệ ứng xử giữa các quốc gia ở cả trong và ngoài khu vực. Các nguyên tắc về dân chủ, pháp quyền, quản trị, liêm chính sẽ được lan tỏa và lồng ghép vào chính sách và thực tiễn hoạt động của Cộng đồng ASEAN để thu hẹp dần khác biệt và gia tăng sự tương đồng trong nhận thức giữa các nước thành viên. Từ kinh tế, thúc đẩy các nguyên tắc và quy định về quản trị tốt

và minh bạch, nâng cao hiệu quả giải quyết tranh chấp sẽ là nội dung ưu tiên của trụ cột này trong thời gian tới. Từ góc độ văn hóa-xã hội, ASEAN sẽ dần thể chế hóa việc tham vấn với người dân trong tất cả các khâu hoạch định chính sách, bảo đảm tốt hơn sự tham gia cũng như lợi ích sẽ mang lại cho người dân trong tiến trình xây dựng Cộng đồng.

Theo đuổi chính sách hướng ngoại và rộng mở, ASEAN vẫn được xem là kì tích về một tập hợp các nước vừa và nhỏ đã thu hút thành công những đối tác quan trọng bậc nhất ở toàn cầu tham gia và đóng góp vào hợp tác ở khu vực. Nhưng theo logic thông thường, thành phần tham gia càng đa dạng, luật chơi càng phức tạp, và sân chơi ASEAN vì thế đầy hấp dẫn nhưng không ít thách thức. Do vậy, thành công của ASEAN cũng như thành công của mục tiêu duy trì hòa bình, an ninh, ổn định ở khu vực sẽ phụ thuộc rất nhiều vào việc xử lý hài hòa tất cả các mối quan hệ giữa các nước ở khu vực. Trong bối cảnh đó, ASEAN đặt nhất trí cao rằng sẽ tiếp tục củng cố vững chắc đoàn kết, thống nhất, phát huy mạnh mẽ trách nhiệm, tiếng nói chung và vai trò trung tâm của ASEAN trong xử lý các vấn đề chiến lược, trong quan hệ với các đối tác và trong định hình cấu trúc khu vực.

Một điểm nhấn nữa trong chính sách hướng ngoại của ASEAN là tăng cường đóng góp vào những vấn đề toàn cầu. Với thế và lực đang lên và vai trò ngày càng quan trọng ở khu vực, ASEAN có đủ cơ sở và điều kiện để tham gia và mở rộng ảnh hưởng ở những không gian rộng lớn hơn. Bên cạnh đó, khu vực này đã có sự hiện diện của hầu hết các thách thức an ninh phi truyền thống mà thế giới đang phải đối

mặt với mức độ nghiêm trọng ngày càng tăng như chủ nghĩa khủng bố, biến đổi khí hậu, an ninh nguồn nước, dịch bệnh, thiên tai, tội phạm xuyên quốc gia, di cư. Do đó, việc ASEAN tham gia đóng góp tích cực ở cấp độ toàn cầu, một mặt giúp ASEAN ứng phó và xử lý hữu hiệu hơn các vấn đề cấp bách đó, mặt khác nâng cao hình ảnh, uy tín và vị thế quốc tế của ASEAN.

Như vậy, sự ra đời của Cộng đồng ASEAN thể hiện sự trưởng thành và lớn mạnh của ASEAN, đồng thời đòi hỏi ASEAN cần chuẩn bị kỹ lưỡng để có những bước phát triển thực chất hơn trong tương lai, xứng đáng với tầm vóc mới của ASEAN. Từ sau 2015, để nâng liên kết và hội nhập lên mức độ cao hơn, ASEAN sẽ có những thuận lợi cơ bản, nhưng cũng đối mặt với nhiều thách thức; vấn đề quan trọng là các nước phải có đủ ý chí chính trị để thực hiện việc này một cách hiệu quả và thực chất. Qua những phát triển và tuyên bố gần đây, các nước ASEAN đều thể hiện cam kết và quyết tâm mạnh mẽ thúc đẩy hơn nữa tiến trình xây dựng cộng đồng, liên kết khu vực, qua đó giúp ASEAN duy trì vai trò, sự phù hợp và tính hấp dẫn với lợi ích của các nước thành viên và cả bên ngoài.

Cộng đồng ASEAN chính thức hình thành sẽ đưa ASEAN bước sang một giai đoạn phát triển mới, năng động hơn. ASEAN sẽ bắt đầu một hành trình mới tràn đầy quyết tâm và tự tin hơn. Một ASEAN liên kết sâu rộng chắc chắn sẽ tiếp tục mang lại cho các nước thành viên và khu vực nhiều lợi ích to lớn và thiết thực hơn. Tiếp tục phương châm chủ động, tích cực và có trách nhiệm, Việt Nam sẽ nỗ lực hết sức mình vì tương lai một Cộng đồng ASEAN đoàn kết và vững mạnh./.

CHÚ THÍCH

1. Về tiến độ thực hiện, tính đến tháng 10/2013, tỷ lệ thực hiện các biện pháp về APSC đạt 88%; về AEC đạt 79,2%; và về ASCC đạt 90%.
2. Triển khai Hiến chương, ASEAN đã hoàn thành Hiệp định về ưu đãi và miễn trừ (2009) và Nghị định thư của Hiến chương về Cơ chế giải quyết tranh chấp (2010), trong đó có Quy tắc về trình các tranh chấp không giải quyết được và trình các trường hợp không tuân thủ lên Cấp cao.
3. Tuyên bố về Cộng đồng ASEAN sau 2015.
4. Trong thời kỳ Chiến tranh lạnh, ASEAN điều chỉnh mục tiêu ba lần (từ chỗ chống các phong trào cộng sản Mao-ít khi ra đời năm 1967; sang hòa giải và kiến tạo hòa bình sau khi Việt Nam thống nhất, sang chống Việt Nam trong vấn đề Campuchia từ năm 1979). Sau Chiến tranh lạnh, ASEAN bổ sung mục tiêu liên kết kinh tế; sau khủng hoảng tài chính tiền tệ Châu Á, ASEAN mở rộng hợp tác ra Đông Á; xây dựng Cộng đồng ASEAN; trước sự trỗi dậy mạnh mẽ của Trung Quốc, ASEAN tạo đối trọng bằng mở rộng hợp tác Đông Á, tăng cường can dự Nga, Mỹ....
5. Như khi ASEAN bàn về vấn đề Biển Đông ở Campuchia năm 2012; hay trong nhiều quyết định hợp tác kinh tế khác của ASEAN.
6. Mục tiêu do Tổng thống Indonesia đề xuất tại Cấp cao ASEAN-22, tháng 5/2013 tại Brunei.
7. Tham khảo thêm ASEAN 2030: Towards a Borderless Economic Community, do Viện ADB nghiên cứu.
8. Indonesia đã đề xuất xây dựng Hiệp ước thân thiện và hợp tác bao trùm khu vực Ấn Độ-Thái Bình Dương (Indo-Pacific), trên cơ sở mở rộng TAC của ASEAN.
9. Để đạt tới mục tiêu này, ASEAN đã thông qua Tuyên bố Bali về Cộng đồng ASEAN trong Cộng đồng các quốc gia toàn cầu và Kế hoạch hành động triển khai Tuyên bố này trong giai đoạn 2012-2022.